

Diskusija apie posthumanistinį ugdymą

Lilija Duoblienė. *Pohumanistinis ugdymas: dekoduoti*.
Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla

Jūratė Baranova

Vilniaus universiteto Ugdymo mokslų institutas ir Filosofijos institutas
El. paštas jurabara@gmail.com

„Ar ir kodėl turėtume judėti nuo humanistinės link posthumanistinės ugdymo teorijos?“ – tokiu intriguojančiu klausimu autorė Lilija Duoblienė pakvietė į savo naujos monografijos *Pohumanistinis ugdymas: dekoduoti* (2018) pristatymą studentus, doktorantus ir kolegas, tarp jų edukologę Ireną Stonkuvienę, filosofus Audronę Žukauskaitę, Gintautą Mažeikį ir šių eilučių autorę.

Kuo toliau, tuo mažiau lietuvių kalba parašytos ir čia išleistos monografijos praranda akademinį svorį, palyginti su kita kalba parašytais ir prestižiniuose užsienio žurnaluose publikuotais straipsniais. Tokia naujoji mokslo politika. Todėl kiekvienas tokio pobūdžio kaip kad Lilijos Duoblienės monografija mokslo darbas tampa savaip elitiniu reiškiniu. Jis skiriamas negausiai profesinei bendruomenei, žinoma, visų pirma studentams, kad jie nepamirštų gimtosios kalbos ir įvaldytų jos mokslinę terminiją, kad jie vis dėlto tebe galvotų lietuviškai. Iš kolegų kiekvienas autorius laukia, kad jie detalčiau padiskutuotų ir išanalizuotų pamatines monografijos idėjas, negu kad yra įpratę daryti. Bet ar sulaukia? Visi užsivertę savais darbais ir beveik neskaito kolegų knygų, jei tai nesusiję su jų pačių tiesioginiais tyrimais (čia provokacija, kurią tikiuosi paneigs kaip pasipiktinusi akademinė bendruomenė).

Kam iš kolegų galėtų būti įdomi naujoji Duoblienės knyga? Tiems, kuriems svarbūs tarpdisciplininiai tyrimai. Ugdymo procesas yra galimas apmąstyti dviem lygmenimis: empiriniu ir teoriniu. Empiriniam reikia konkrečių tyrimų ir konkrečios didaktikos. Tačiau yra dar toks dalykas kaip ugdymo filosofija. Lietuvoje ji reprezentuojama labai mažu skaičiumi dirbančiųjų šioje srityje. Lilija Duoblienė yra viena iš jų. Pasaulyje ugdymo filosofija yra labai populiari. Užtenka pasižiūrėti į Duoblienės monografijos knygų sąrašą. Kita vertus, nuvažiavus į kasmetinę konferenciją, skirtą Gilles Deleuze'o filosofijos šiuolaikinei refleksijai, visada galima rasti ir sekciją, skirtą ugdymo filosofijai.

O juk Deleuze'as nebuvo joks ugdymo filosofas. Yra užsiminęs, ką mano apie ugdymą ir švietimą. Tik tiek. Duoblienei įdomiausi yra būtent tie ugdymo filosofai, kurie nėra tiesioginiai empirijos apibendrintojai, o siekia suvokti pamatines naujojo mąstymo tendencijas ir pagal tai strateguoti naujas ugdymo raidos galimybes.

Duoblienės pasirinktas tyrimo metodas, sakyčiau, yra kritinis atvirumas visoms galioms svarbioms mąstymo trajektorijoms. Ypač – naujoms tendencijoms. Šiuo metu pasauliniame filosofiniame diskurse matome dviejų naujų konceptų išivyravimą: transhumanizmo ir posthumanizmo. Transhumanizmo pagrindinis klausimas yra kaip tinkamai panaudoti technologijas žmogaus biologinėms galimybėms patobulinti (kaip pailginti žmogaus amžių ar padaryti jį nemirtingą, išrandant užšaldymą, atgaivinimą po mirties ir kt.). O posthumanizmas, priešingai, meta iššūkį antropocentrinei pasaulėžiūrai, siekia išstumti žmogų iš visatos centro. Posthumanistai kritikuoja humanizmo idėją, kilusią iš daugelio istorinių šaltinių – iš Antikos, Renesanso ar Apšvietos laikotarpio – ir siejama su asmenybės išlaisvinimu ir išaukštinimu, taip pat su liberalizmu, suteikiančiu asmenybei autonomiją be atsakomybės. Posthumanistai persvarsto, ką reiškia būti „human“, t. y. žmogumi, žmogišku ir kuo tai skiriasi nuo „non-human“, t. y. nežmogaus ir nežmogiško, kitų organinio pasaulio gyvių, organizmų. Kur ta juos atskirianti riba? Duoblienės monografija skiriama būtent posthumanistinei ugdymo filosofijai. Ji toliau plėtoja Rosi Braidotti idėją, kad reikėtų naikinti perskyrą tarp žmogiškosios ir nežmogiškosios gyvybės arba žmogiškųjų ir dirbtinių elementų. Viena, žmogus tampa vis labiau priklausomas nuo technologijų, kita, pabrėžiamas panašus žmogaus ir gyvūno instinktas gyventi, vengti skausmo, kitaip tariant, žmogaus ir gyvūno panaši prigimtis. Taigi atsiranda *žmogus robotas*, *žmogus mašina*, o iš kitos pusės – *žmogus gyvūnas*. Toks pasaulis ne tik konstatuojamas, jis reikalauja ir siūlo atitinkamą etiką. Šiuolaikinis žmogus, Braidotti nuomone, turėtų būti aktyvus, prisiimantis atsakomybes, smalsus, kuriantis, pozityviai orientuotas. Ji tokią atsakingo asmens ar visuomenės politiką vadina „teigimo politika“ (angl. *affirmative politics*), o tai, anot Braidotti, reikėtų kritiškumo ir kūrybiškumo derinimą, proaktyvų dalyvavimą. Tai atitinka ir Duoblienės vertybines nuostatas.

Duoblienė neignoruoja ir Lietuvos edukologų įžvalgų. Ji mini ir remiasi Meilės Lukšienės, Vilijos Targamadzės, Palmiros Jucevičienės ir Irenos Stonkuvienės tyrimais. Tačiau jos dėmesinga žiūra nuolatos atvira ir čia puoselėjamai grynajai filosofinei minčiai, kurią randa Audronės Žukauskaitės, Gintauto Mažeikio, Nerijaus Milerio, Kristupo Saboliaus, Tomo Sodeikos tekstuose. Pagrindiniai jos dialogo partneriai yra daugybė Vakarų ugdymo filosofų, ypač tie, kurie sugebėjo į ugdymo plotmę integruoti Deleuze'o, Guattari, Braidotti idėjas.

Kaip tapti tokio aukšto lygio tarpdisciplininė tyrėja kokia yra Lilija Duoblienė? Labai paprasta: tiesiog drąsiai priimti pasaulio siunčiamus iššūkius ir turėti valios, susikauptimo, pasiryžimo adekvačiai į juos atliepti. Užsidarius tik Lietuvos vystomo ugdymo mokslo minties terpėje ir tik empirinių tyrimų lygmeniu, skaitant tik Vydūną ar Šalkauskį, sakyčiau, tai sunkiai įmanoma. Prieš daugybę metų, kai Duoblienė baigė mudviejų su Rita Šerpytyte įsteigtus filosofijos perkvalifikavimo kursus, baigimo proga absolventams įteikėme kiekvienam po Nietzsche'š citatą iš jo veikalo: „Štai taip Zaratustra kalbėjo“,

pavyzdžiui, „Aš myliu tą, kuris gyvena, kad pažinimo siektų“, „Aš myliu tą, kuris darbuojasi ir kuria“. Kažkokiu pasąmoningu būdu Nietzsche's palinkėjimai, matyt, apsėdo Liliją (kaip, beje, ir kelis kitus tų kursų dalyvius – Danutę Bacevičiūtę, Mintautą Gutauską, Vytautą Žemgulį), nes po daugybės metų galima konstatuoti – jie išsipildė. Lengva nebuvo. 2013-aisiais dalyvaujant pirmą sykį tarptautinėje Deleuze'o konferencijoje karščio kamuojamoje vasaros Lisabonoje, Duoblienė lyg tarp kitko prasarė: „Sunku. Nežinau, ar man čia reikia taip stipriai tobulėti?“. Po šešerių metų perskaičius šią knygą nuo pradžios iki pabaigos galima konstatuoti – buvo verta. Ne tik todėl, kad įdomu. Buvo labai svarbu atnešti į Lietuvos ugdymo mokslų diskursą būtent vakarietiškos ugdymo filosofijos perspektyvą, atverti naujų mąstymo galimybių. Sunešta kantriai – kaip skruzdėlės po šapelį. Gyvoji minties patirtis. Juk ir susitikimas su Braidotti idėjomis taip pat vyko gyvai Deleuze'o konferencijoje Romoje 2016-aisiais. Jos įspūdingas pranešimas užbaigė konferenciją, visi pradėjo skirstytis, o mudvi vis sėdėjome tarsi laukdamos pratęsimo ar nusivilusios, kad konferencija baigėsi. Ar nėra joje nieko, su kuo norėtusi diskutuoti? Yra – kitaip nebūtų buvę įdomu skaityti. Abejonių kelia, ar galima taip lengvai peršokus išsižadėti vadinamosios humanistinės pasaulio matymo perspektyvos. Juo labiau – paskelbti ją atsakingą už visas totalitarines XX amžiaus baisybės. Kita vertus, jeigu tęsdami Deleuze'o ir Guattari idėjas postuluojuame multidinaminį trajektorijų išsišakojimą, tai neprieštaraudami tam negalime suvesti visos ugdymo filosofijos į vieną tašką ir apglėbti pohanistinio posūkio kepure.

Dar vienas monografijos bruožas – nors ji, atrodytų, skirta naujausioms vakarietiškomis ugdymo filosofijos tendencijoms integruoti į lietuviškąjį kontekstą, tačiau parašyta su gilia atožvalga į ugdymo procesus, vysktančius būtent čia. Gal nėra išskleisti ir pakankamai nuodugnai aprašyti empiriniai čia vykstantys tyrimai, ne tokia buvo knygos stilistika ir sumanymas, bet ji akivaizdžiai skirta būtent Lietuvos ugdymo kontekstui naujai reflektuoti. Kai kurios idėjos labai drąsios, novatoriškos, netgi maištingos. Netikėtai aptinku, kad autorė, kuri šiaip diskusijose realybėje demonstruoja ir propaguoja aristoteliškąjį saiką, vis dėlto yra gana kairiųjų pažiūrų. Vakarų akademinėje terpėje tai yra tinkamas tonas. Neteko sutikti nė vieno Vakarų akademiko, išskyrus konservatorių Rogerį Scrutoną, kuris nebūtų kairiųjų pažiūrų. Kas galėtų pasakyti, kokia dabar Lietuvoje yra santvarka? *Kuri demokratija? Kuris kapitalizmas?* klausia Vytautas Rubavičius vienu knygos pavadinimu. Autorė taip pat ragina skaitytojus to nepamiršti ir nepasiduoti akiai kapitalizmo gundymams. Perskaičius knygą netikėtai buvo atsiversta vėl iš naujo Nietzsche's knyga *Štai taip kalbėjo Zarastustra* ir išniro anksčiau nepastebėtas ženklas. Nietzsche's ištara : „Švietimas – štai tas vardas, tai nuo ožkaganių juos skiria.“ (2002, p. 32).

„Šitą knygą kiekvienas edukologas turėtų skaityti kaip Bibliją“, per pristatymą pažymėjo vienas iš Duoblienės doktorantų, pasibraukęs ir skirtingais spalvotais lapukais pasižymėjęs puslapius. Kodėl? Tebūnie šis klausimas intelektualinė intriga ir paskata būsiamam skaitytojui.